

Ormoška grofovsko družina Wurmbrand-Stuppach

V članku so predstavljeni nekateri novi podatki o življenju zadnje ormoške grofovsko družine Wurmbrand-Stuppach. Vključene so nekatere podrobnosti iz osebnih pisem grofa Wilhelma z galicijske fronte, njegovo življenje na fronti in njegova smrt. Ob uporabljenih različnih pisnih virih so v članek vključene še pripovedi domačinov, ki se grofice Irme dobro spomnijo. Pridobila sem tudi nekaj slikovnega gradiva, ki je zajeto v prispevek.

Uvod

V lanski številki Zgodovinskih zapisov (XV/2018) sem predstavila življenjsko zgodbo ormoške grofice v članku *Zadnja ormoška grofica Maria Irma Wurmbrand-Stuppach*,² ki je nastal na podlagi raziskovanj v Zgodovinskem arhivu Ptuj, literature in pogovorov z domačini. Po objavi članka sem nadaljevala raziskovanje njene življenjske zgodbe. Ker sem uspela pridobiti oziroma osvetliti še nekaj koščkov življenjske zgodbe njene družine, sem se odločila za zapis nadaljevanja članka. 30. oktobra 2018 je ormoški grad obiskal grof Ernst Gundaccar von Wurmbrand Stuppach,³ nečak grofa Wilhelma, s soprogo Elizabeto in prijatelji. Sprejela sta ga takratni župan gospod Alojz Sok in muzejska sodelavka Pokrajinskega muzeja Ptuj-Ormož Manica Hartman, kateri je gospod Ernst tudi predal tipkopis svojega očeta o stricu, grofu Wilhelmu. Manica mi je posredovala njegovo kopijo z željo, da mi bo v pomoč pri pisanju članka. Na spletu sem nato še raziskovala in našla digitalno verzijo časopisa Wiener Salonblatt, kjer je prav tako nekaj časopisnihotic o ormoški grofovski družini. Vključila sem jih v članek ob že omenjenih spominih nekaterih domačinov, ki se grofice še dobro spomnijo.

Irma von Pongratz se je leta 1908 poročila z grofom Wilhemom von Wurmbrandom in še istega leta sta se preselila v ormoški grad. Ustvarila sta si družino in živela lepo aristokratsko življenje v času avstro-ogrske monarhije, ki pa se je hitro končalo. Leta 1914 se je namreč začela 1. svetovna vojna, v kateri je že decembra istega leta mladi grof izgubil življenje. Grofica Irma je tako ostala vdova z dvema majhnima hčerama. Po vojni se je poročila z Guidom Georgevitsem. Z novim možem in hčerama je nato v gradu živela vse do konca 2. svetovne vojne, ko jim je novi režim odvzel vse premoženje; preseliti so se morali v Kuharičevo stanovanje v Ormožu, v katerem so živeli preostanek življenja.

Mladoporočenca Irma in Wilhem von Wurmbrand Stuppach leta 1908.

¹ Ana Kaučič, profesorica angleščine in zgodovine, Ljudska univerza Ormož.

² Zgodovinski zapisi XV, 2018, ur. Manica Hartman, Zgodovinsko društvo Ormož [online]. Dostopno na: <https://www.dilb.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-AANNRI22/723005a1-e901-4b80-a9e9-7556100aaff5/PDF>.

³ Erst Gundaccar Wurmbrand-Stuppach ima še vedno grofovski naziv. Op. urednice.

Minki und Flora Gräfinnen von Wurmbrand-Stuppach.

*Minka in Flora, Wilhelmovi in Irmini bčerki.*⁴

Grof Wilhelm von Wurmbrand-Stuppach

Z branjem posredovane tipkopisa grofa Ernsta Gundaccarja Wurmbranda Stuppacha sem podrobneje spoznala življenjsko zgodbo grofa Wilhelma. Podatke je zbral in ohranil Paul Wurmbrand-Stuppach,⁵ Wilhelmov brat, ki je poskrbel tudi za tipkopis Wilhelmovih pisem in pisem Wilhelmovih nadrejenih s fronte.

Iz vsebine tipkopisa: *Wilhelmov oče, Paul grof Wurmbrand-Stuppach,*⁶ je bil komornik in nadporočnik v 6. dragonskem polku, kar je zaznamovalo tudi sinovo življenje z mnogimi selitvami. Živel so na Poljskem (Premysl), v Avstriji (Brünn, Staatz), na Češkem (Ternitz, Klattau, Brno). Jeseni 1899. leta je bil grof Paul premeščen v Prago, kjer je Wilhelm končal dva letnika vojaške akademije. Potem so se ponovno preselili, tokrat v Stanislav (danes Ivano-Frankivsk v Ukrajini), kjer je dokončal gimnazijo. S šolanjem je nadaljeval na Univerzi na Dunaju, kjer je prav tako končal dva letnika. Poleti 1906. leta je moral s polkom v mesto Enns, kjer naj bi nesrečno padel z motornim kolesom, a na srečo za las ušel vnetju možganske mreže.

V časopisu Wiener Salonblatt⁷ je o nesreči krajša vest, da se je na poti v Wels⁸ zgodila avtomobilska nesreča. V njej sta bila udeležena žena grofa Paula von Wurmbrand-Stuppacha Flora roj. von Pongratz, in njen starejši sin, 22-letni mladenič grof Wilhelm von Wurmbrand-Stuppach. Čeprav grofica ni bila poškodovana, pa je njen sin utrpel močan pretres možganov, imel popokane bobniče in druge težje poškodbe.⁹ Kot trajna posledica so mu ostali močni glavoboli, ki so se pojavljali predvsem pri ježi ali ob nošenju čelade.

V jeseni istega leta se je Wilhelm zaročil s svojo sestrično Irmo von Pongratz. 1. januarja 1907 je bil imenovan za poročnika rezervistov 4. dragonskega polka, vendar je bil na prošnjo svojega očeta premeščen v 5. dragonski polk. Naslednje leto, 10. februarja 1908, sta se Wilhelm in Irma poročila na Dunaju.

Poročni obred se je začel ob 12. uri v prelatski dvorani samostana Schottenstif (škotski samostan). Cerkveni obred je vodil duhovnik Lambertus Herz, obredu pa je sledila zakuska. Za mizo novoporočencev so sedeli nevestini

4 Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 1, 1. januar 1915, str. 14, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19150101&seite=15&zoom=33&query=%22Wiener%22%2B%22Salonblatt%22%2B%221915%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 28. 5. 2019.

5 Paul von Wurmbrand-Stuppach (24. 6. 1891–7. 9. 1962) je oče Ernsta Gundaccarja Wurmbranda-Stuppacha in Wilhelmov mlajši brat. Paul je bil poročen z Donno Bianco dei Principi Massimo.

6 Grof Paul von Wurmbrand-Stuppach (18. 6. 1853–13. 12. 1927).

7 Avstrijski časopis, ki je izhajal na Dunaju dvakrat mesečno, je izhajal med leti 1870 in 1938.

8 Avstrijsko mesto blizu Linza.

9 Wiener Salonblatt, letnik 37, št. 30, sobota, 28. julij 1906, str. 9, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19060728&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%2228.%22+%22juli%22+%221906%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 30. 5. 2019.

starši gospod Oskar in gospa Flora¹⁰ von Pongraz, rojena Lippitt, ženinovi starši, poveljnik grof Paul in grofica Flora von Wurmbrand-Stuppach, rojena von Pongraz, grof Wilhelm¹¹ von Wurmbrand-Stuppach, vitez August¹² von Miller zu Aichholz, gospa Marie¹³ von Miller zu Aichholz, rojena Pongraz, Fanny¹⁴ von Pongraz, gospa Angela¹⁵ von Miller zu Aichholz, rojena von Mallmann, Guido von Pongraz, duhovnik Lambertus, (Freifrau)¹⁷ baronica Sidonie¹⁸ von Sommaruga, rojena von Miller zu Aichholz, vitez Heinrich¹⁹ von Miller zu Aichholz, gospod Rudolf²⁰ Warren-Lippitt, Mathilde,²¹ baronica von Westenholz, rojena von Miller zu Aichholz, baron dr. Guido²² in baronica Ida²³ von Sommaruga, baron dr. Rudolf²⁴ in baronica Antonia²⁵ von Sommaruga, baron Egon²⁶ in baronica Marie²⁷ von Boyneburg, rojena von Miller zu Aichholz. Za drugo mizo so sedeli družice in drugi.²⁸

Tipkopis hrani še mnoge druge podatke. Zaradi močnih glavobolov, ki so bili posledica prometne nesreče, so ga ocenili kot nesposobnega za vojaško službo, lahko pa je opravljal dela rezervista. Julija 1914, ko se je začela mobilizacija celotnih oboroženih sil, je bil vpoklican z nalogo dostaviti konje v Krems (avstrijsko mesto severno od Dunaja), kar je opravil v najkrajšem možnem času. Ni dovolil, da bi ga bolečina ovirala pri vojaški službi. Svojemu očetu je sporočil: »Sram bi me bilo ostati doma, saj se počutim dobro in zdravo, in če lahko grem na lov, potem lahko grem tudi v boj. Ne bom v sramoti ostal doma, medtem ko se drugi bojujejo.«

10. oktobra 1914 je bil Wilhelm skupaj s 50-člansko odpravo in s stotimi konji poslan v Galicijo. Wilhelm naj bi se po predaji konjev vrnil v Maribor, vendar se je na svojo izrecno željo smel pridružiti 15. dragonskemu polku. Tako je ostal v Galiciji. Oče mu je poslal njegovega najboljšega konja in jahalno opremo, ki je ostala v Mariboru.

22. oktobra 1914 je iz vojnega prizorišča Żurawica, severno od poljskega mesta Przemysł, pisal svojim staršem. V pismu opisuje pot, po kateri je pripotoval do Przemysła. V pismu navaja, da je potoval s transportom 100 konj in 56 ljudi. Najprej so prispeli v Nowy Sącz (Novi Sandek), pot pa so nadaljevali skozi Jasto, Krosno, Jasienico, Dinow, Pruchnik do Przemysła. Prav tako opisuje, kako so v kraju Jasienica tri noči prespali v gradu, ki so ga še pred nekaj dnevi okupirali Rusi. V gradu je dobil sobo, v kateri je bil močan vonj pa parfumu, razbite steklenice in zatohel vonj, da je moral po eni uri oditi iz sobe, ker mu je postalo slabo. Konji in ljudje so bili nastanjeni v pristavi. Po tem postanku so nadaljevali pot čez Grafonitze do kraja Dinow. Najhuje mu je bilo marširati v vojaškem pratežu.²⁹ Zaradi nenebnega kričanja je postal ves hripav. Na koncu si je izdelal bič, s katerim je lahko mlatil in dajal navodila.

10 Flora-Elza Mathilde von Pongraz, rojena Warren-Lippitt (1861–1945), je mama grofice Irme. Flora Warren-Lippitt je hči Georga Warrena-Lippita (1816–?) in Mathilde Marie Florianne von Miller zu Aichholz (1826–1905). Zaradi te sorodstvene povezave je bilo veliko gostov iz družine Miller zu Aichholz.

11 Wilhelm von Wurmbrand-Stuppach (6. 5. 1862–7. 12. 1927).

12 Vitez August von Miller zu Aichholz (30. 11. 1861–8. 7. 1922), bratranec Flore Lippitt, poročene Pongratz, Irmine mame.

13 Marie von Miller zu Aichholz, rojena Pongraz (1861–1944), sestra Oskarja von Pongraza, teta grofice Irme.

14 Fanny von Pongraz (1857–1940), sestra Oskarja von Pongraza, teta grofice Irme.

15 Angela Adeline Josepha von Miller zu Aichholz (1871–1944), poročena z Augustom (glej opombo 8).

16 Guido von Pongraz (1865–1943), brat Oskarja von Pongraza, stric grofice Irme.

17 Freiherr (baron) in Freifrau (baronica) sta nemška plemiška naziva iz vrst nižjega plemstva.

18 Sidonie Johanna Henriette von Sommaruga (1. 5. 1847–12. 9. 1921), teta Flore Warren-Lippitt, poročene Pongratz, Irmine prateta.

19 Heinrich Jozef Vinzenz von Miller zu Aichholz (1. 12. 1856–1945), poročen z Marie (glej opombo 9), oče Marie von Boyneburg.

20 Rudolf Warren-Lippitt (29. 1. 1859–22. 9. 1938), brat Flore Warren-Lippitt, poročene Pongratz, Irmine mame. Stric grofice Irme.

21 Mathilde Florianne Marie von Westenholz (1. 6. 1860–?), sestra Heinricha (glej opombo 15).

22 Guido Heinrich von Sommaruga (11. 8. 1872–?), sin Sidonie (glej opombo 13), bratranec Flore Warren-Lippitt, Irmine mame.

23 Ida Sommaruga rojena Wimmer (9. 5. 1873–?), poročena z Guidom (glej opombo 18).

24 Rudolf Vincenz Joseph von Sommaruga (8. 7. 1873–?), sin Sidonie (glej opombo 13), bratranec Flore Warren-Lippitt, Irmine mame.

25 Maria Antoinette Krasnik (26. 3. 1878–?), poročena z Rudolfom (glej opombo 20).

26 Egon Albrecht Mortiz von Boyneburg (25. 4. 1880–19. 2. 1937).

27 Marie von Boyneburg (1887–1972), poročena z Egonom (glej opombo 22), hči Marie (glej opombo 9), sestrična grofice Irme.

28 Wiener Salonblatt, letnik 39, št. 7, sobota, 15. februar 1908, str. 9, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19080215&query=%22das%22+%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%2215.%22+%22Februar%22+%221908%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

29 Pratež – pomožna vojaška enota, ki oskrbuje operativne enote s sredstvi za življenje in boj.

V kraju Dinow so prenočili na prostem in v daljavi slišali prvo bobnenje topov. Opazili so popolnoma uničen grad s čudovito staro opremo. Ob tem pogledu mu je šlo kar na jok. Prav tako je zapisal, da so uničevali tudi njihovi ljudje, pripadniki madžarske artilerije. Pot so nadaljevali čez Pruchnik, po tako klavrnih cestah, da se ne da opisati. Nad njimi je zaokrožilo sovražnikovo letalo. V teh dneh je bilo vreme prijetno toplo, vendar jih je mučila strašna žeja, ker ni bilo nikjer vode. V Pruchniku so izvedeli, da je general Berndt v kraju Rokietnica, zato so pot nadaljevali do tja. Jezdili so čez zapuščene artiljerijske in pehotne položaje. Brez izgub so prispeli v Rokietnico, kjer se jih je general zelo razveselil, še posebej ker so prinesli tudi cigarete za sovojake. Naslednji dan so pot nadaljevali od Przemysla do Zurawice, kjer so se nastanili. Ob jutrih in večerih se je slišalo bobnenje topov. Dan preden je pisal pismo (torej 21. oktobra) je bil v kraju Przemysl, kjer je videl množico ruskih ujetnikov. V pismu še piše, da je njegova poštna številka na bojišču 67 in prosi starše, naj mu pošljejo debela zimska oblačila (usnjene gamaše, čevlje, pulover, flanelaste srajce, spodnje hlače, nogavice, usnjene rokavice), pripomoček za odštevanje kilometrov na karti in cigarete.³⁰

Wilhelm (prvi z desne) s sovojaki na fronti.³¹

poslano hrano in oblačila. Pove tudi, da je njegov konj prispel in da se počuti dobro. Prav tako piše, da so jih Rusi pregnali iz njihovega območja.³²

Podajam tudi krajše povzetke pisem, ki jih je baron Boyneburg³³ pisal svoji ženi. Pisma so datirana.

18. oktobra 1914 se jim je pridružil Wilhem, vendar jim žal ni uspel prinesiti pošte z Dunaja, prinesel pa je veliko novic. 1. novembra piše, kako je Wilhelm doživel svoj ognjeni krst. Šrapnel mu je odnesel kapo, vendar ga ni poškodoval. Ob vsem tem se je držal zelo pogumno. Pove, da se dobro počuti in da se dobro razume s sovojaki. 3. novembra so jih Rusi pregnali s strateških položajev, zato so se morali premestiti. 14. novembra so se po zmagoslavnem prodoru v Karpate bili prisiljeni umakniti v kritje. Šli so na železniško postajo Rzeszów in se z vlakom vrnili v Jasto in dalje v Dąbrowo blizu mesta Nowy Sącz (Novi Sandek). Sodelovali so v nekaj ostrih, a kratkih spopadih, v katerih se je Wilhelm odlično, drzno in pogumno držal, in bo predlagan za odlikovanje. 26. novembra piše, da se je Wilhelm že spet prijavil na patroljo in da bo zagotovo dobil odlikovanje. 28. novembra so jih premestili in so sedaj udeleženi samo v patrolji. Pogumni člani so se zelo izkazali, zato so dobili 20 medalj za pogum, tako jih imajo sedaj v regimentu že 50. Zapiše, da je Wilhelm dober vojak in da je včeraj (27. 11.) v napadu ustrelil veliko Rusov; vdrl je ponoči in napadel Ruse s hrbtnih strani.

30 Povzeto po pismu grofa Wilhelma staršem, z dne 22. 10. 1914.

31 Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 12, 20. marec 1915, str. 10, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19150320&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%221915%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 30. 5. 2019.

32 Povzeto po pismu grofa Wilhelma staršem (različne datacije).

33 Egon von Boyneburg je bil poročen z Mario, sestrično grofice Irme.

6. decembra so začeli marš proti mestu Nowy Sącz (Novi Sandek). 8. decembra zapiše, da je Wilhelm izgubil zob in da so ga začeli mučiti močni glavoboli, zato je zaostajal. 13. decembra so vsi zdravi in nepoškodovani. V zadnjem spopadu so nasprotnike potisnili nazaj in prispeli v Novi Sandek, kjer čakajo na končno odločitev.

V naslednjem pismu, z dne 18. 12. 1914, piše baron Boyneburg z veliko žalostjo o Wilhelmovi smrti. V spopadu z mnogimi žrtvami ga je v hrbet zadel šrapnel in bil je na mestu mrtev. Sovojak Ferdinand Trautmansdorff, ki je ostal pri njegovem truplu, ga je s pomočjo dveh dragoncev v silovitem artilerijskem napadu povlekel v hišo progovnega čuvaja. Žal je moral truplo zapustiti, saj so Rusi začeli hišo obstreljevati in je komaj ušel. Naslednji dan je Wagner (vodja skupine) šel po truplo, ga odnesel in pokopal na pokopališču v Stokowi blizu kraja Grybów. Obžaluje, da ne bo več mogel videti junaškega, drznega, sposobnega fanta in da je bilo polku v čast, da so imeli takšnega častnika. Žal je bilo truplo okradeno, Rusi so pokradli, kar so lahko, Wilhelmov konj pa je ostal in ga bodo skupaj z njegovimi stvarmi poslali Wilhelmovemu očetu.

V pismu, ki ga je baron Boyneburg še isti dan postal stricu Paulu (Wilhelmovemu očetu), je zapisal, da ga je šrapnel zadel, ko je hotel sredi topniškega napada z novico odjezditi do svoje pehote. V tem boju je bil eksadron z enim mitraljezom nasproti dvema bataljonoma Rusov s 4 do 6 mitraljezi in štirimi topovi. Zaradi tega je eksadron po dveh urah boja izgubil 15 mož in porabil vse naboje. Dodatna pehota je prispela prepozno. Z obžalovanjem sporoča, da je Wilhelmovo truplo pokopano na tujem pokopališču in da je sovjak Wagner dal tamkajšnjemu duhovniku nekaj denarja, da bi postavil križ z napisom.

Major Gustav Hayd von Haydegg, komandant nadomestnega eskadrona 5. dragonskega polka v Mariboru, je 28. decembra 1914 prav tako pisal Wilhelmovemu očetu. Ob opisu sinove smrti mu je sporočil, da so bile Wilhelmove zadnje besede namenjene vojakoma, ki sta ga želela rešiti: »Rettet Euch – rešita se.« Prav tako mu je napisal, da so njegovo truplo umili, njegova oblačila očistili in ga prepeljali v cerkev v bližnjem kraju. Tam so ga v kersti pokopali.

Poročnik grof Ferdinand von Trauttmansdorf je 9. januarja 1915 pisal gospodični Mariji von Lippit in ji opisal zadnje Wilhelmove dneve pred smrtjo. Med 8. in 11. decembrom je Wilhelm trpel hude glavobole, zaradi katerih je nameraval iti na operacijo. Zanj se ni odločil, zato se je 12. decembra vrnil v polk, saj se je počutil dosti bolje. Polk je odmarširal proti Novemu Sandeku, kjer so dobili nalogo uničiti nasprotnikovo vojsko. Wilhelm je bil za nalogo zelo zagret. Dan pred svojo junaško smrtjo je ponovno dobil hud glavobol. Na dan bitke se je njihov eskadron pomeril z dvema sovražnima bataljonoma in artilerijo. Boj je trajal od sedme do pol desete dopoldan. Njihov eskadron je moral priznati premoč. Nadalje piše, da je naenkrat zagledal Wilhelma izginiti na konju za vrhovi dreves, kjer ga je moral zadel šrapnel, saj ga je po nekaj minutah šel iskat, a ga je videl mrtvega ležati sredi ceste. Skupaj s še dvema vojakoma so ga odnesli v hišo progovnega čuvaja in ga položili na slamo. 17. decembra (dva dni po njegovi smrti) so ga pokopali na pokopališču v Bobovi v navzočnosti njegovega eskadrona, kjer je bil zelo priljubljen. Zapiše še, da je bil Wilhelm zelo pogumen jezdec, saj se je vedno odlično izkazal in bil odlikovan s cesarskim priznanjem.

20. januarja 1915 je poslal pismo Wilhelmovemu očetu tudi konjeniški častnik Resseguiet. V pismu mu je sporočil, da je z Wilbelom delal sobo v dnevih pred njegovo smrtjo. Kot je že opisano v prejšnjih pismih, tudi on omenja hude bolečine, ki so mučile Wilhelma. Bil je že pri vojaškem zdravniku, ki naj bi mu operiral obrazni živec, vendar se Wilbelm ni odločil za operacijo. Nekaj dni pred smrtjo je prejel paket hrane od mame, v njem je bil tudi škofov kruh. Kruh je podaril Resseguietju z besedami: »Ti ga potrebuješ bolj kot jaz.« In ko je Wilbelm prebral materino pismo do konca, je dodal: »Poglej, kako dobra, ljubezniva mama.«

Major 15. dragonskega polka Franz Neusser je poslal pismo Wilhelmovi vdovi (grofici Irmi). Pismo ni datirano, v njem pa po datumih natančno opiše Wilhelmove zadnje dneve. V uvodu zapiše, da so ga njegovi nadrejeni in kameradi poznali pod vzdevkom

Willi. Nadalje piše, da je bil zelo pogumen in si je prislužil uspešno obdovanje in spoštovanje. Prvi opis je z dne 9. novembra 1914, in v njem pravi, da je bil Willi komandant patrolje za prenos sporočil. Moral je odjhati iz kraja Czudec do kraja Frysztak in poročati o moči, sestavi in položaju sovražnika. Njegove novice so bile vedno izvrstne. Ko se je prebijal mimo predstraže, so streljali nanj in mu odstrelili čutaro. 26. novembra se je pridružil patrolji, ki je bila namenjena v Grybów. Na poti je prišlo do boja s številnejšimi sovražniki, v njegovi patrolji je bilo samo od 12 do 14 jezdecev. V boju, ki je potekal tri dni, je Willi ubil od 8 do 10 kozakov. Oplazila ga je tudi strelna krogla in mu odkrnila del zoba.

Po tem boju je sicer nadaljeval pot, vendar se je počutil zelo slabo zaradi močnega glavobola. Poslan je bil v kraj Lubla, kjer je do 12. decembra počival. 13. decembra so se s polkom premaknili severneje, v kraj Brzeziny, in po pripovedovanju sovojakov se je tam dobro počutil in ni imel nobene bolečine. 14. decembra so marširali proti kraju Zakliczyn, kjer naj bi prestregli sovražnikov vojaški pratež. Do večera so prišli v Bogoniowice, kjer so zajeli nekaj sovražnih vojakov, zato so tudi spali v stalni pripravljenosti. V teh dneh se je Williju ponovno pojavil hud glavobol in nadrejeni, Wagner, mu je naročil, da se mora posvetovati s profesorjem Bielom, vendar Willi tega ni storil. Ob jutranji zori, 15. decembra 1914, je Willijev eskadron začel napadati Ruse, saj so načrtovali, da se jim bo pridružila tudi njihova pehota, ki je prenočila približno 1 km južneje od njih. Willi zaradi glavobola ni bil na frontni liniji, ampak je skrbel za konje na pristavi. Ko so opazili, da jih Rusi premagujejo in da nujno rabijo pomoč pehote, se je Willi javil, da bo jezdil do njih, da jim čim prej pridejo pomagat. Wagner je Williju prepovedal iti, saj je bila pot, po kateri bi moral jezdit ves čas v sovražnem obstreljevanju. Napatil se je sam, vendar ni opazil, da Willi jezdi za njim. V tistem trenutku je v bližini razneslo šrapnel, ki je zadel Willija v hrbet. Willijevo truplo je nekaj sekund obstalo na konju, nato je padel na tla. K njemu so takoj pritekli baron Trauttmansdorff in dva vojaka in ga odnesli v čuvajnico. Ker je bila ta hiška na sovražnikovem ozemlju, so morali njegovo telo pustiti dva dneva tam. V tem času so ruski vojaki truplo okradli. Sanitetna patrolja je poiskala njegovo truplo 17. decembra. V noči iz 17. na 18. december je dal Wagner izdelati krsto, v katero so položili Willijevo truplo, in ga navsezgodaj zjutraj, 18. decembra, pokopali na pokopališču Bobowa. Na grobu so mu postavili preprost lesen križ z napisom, da tukaj počiva grof Wilhelm Wurmbrand, ki je umrl vojaške smrti za domovino in cesarja.

O Wilhelmovi smrti so poročali tudi nekateri časniki; nekrolog je zapisan v časopisih Neue freie Presse, Grazer Tagblatt in Wiener Salonblatt.

V časopisu Wiener Salonblatt je bila 1. januarja 1915 objavljena kratka vest, da je na bojišču umrl grof Wilhelm von Wurmbrand-Stuppach, zraven tega pa je objavljena še fotografija obeh hčera (Minke in Flore).³⁴ 20. marca 1915 je bil v istem časopisu še en zapis o njegovi junaški smrti na severnem bojišču. V notici je tudi zapis, da bo isti dan objavljen njegov portret in bo v počastitev njegovega spomina pripravljen tudi sprejem.³⁵

Wilhelmov oče grof Paul von Wurmbrand-Stuppach je tudi zapisal, da je v Verordnungs Blatt nr. 24, z dne 15. februarja 1915, objava, da je Wilhelm prejel za svoj izjemni pogum v vojni, predanost in požrtvovalnost odlikovanje vojaški križ za zasluge.

V časopisu Grazer Tagblatt sta bila 23. in 25. julija 1915 objavljena dva podobna članka. V petek, 23. julija 1915, je bil objavljen članek Beisetzung eines Helden;³⁶ v njem je zapisano, da je lastnik posestva Friedau³⁷ umrl junaške smrti v Galiciji. Tam je bil tudi pokopan, vendar so ga pred nekaj dnevi iz označenega groba dali izkopati in ga na

34 Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 1, 1. januar 1915, str. 9 in 14, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19150101&seite=15&zoom=33&query=%22Wiener%22%2B%22Salonblatt%22%2B%221915%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 28. 5. 2019.

35 Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 12, 20. marec 1915, str. 6 in 10, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19150320&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%221915%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 30. 5. 2019.

36 Pogreb junaka. Op. avtorice.

37 Ormož. Op. avtorice.

željo njegove vdove pripeljali v Ormož. V nedeljo³⁸ popoldan so ga iz gradu v slovesnem sprevedu prepeljali do farne cerkve sv. Jakoba, kjer je bil pogrebni obred, nato so ga pospremili na pokopališče. Mrliški voz, ki ga je vleklo šest vrancev, je bil obdan z razkošnimi venci, na železni krsti pa sta bili pridani čelada in sablja. Pred mrliškim vozom so stopali ranjeni vojaki, ki so se zdravili v bližnji bolnici,³⁹ gasilci iz Gasilskih društev Ormož, Velika Nedelja in Loperšice, veteransko društvo iz Miklavža, katerega pokrovitelj je bil grof Wurmbbrand, in oddelek rudarjev.⁴⁰ Za mrliškim vozom so stopali okrožni sodnik in uradniki okrožnega sodišča, mestni župan in občinski svetniki in veliko prebivalcev mesta in okolice. Na pogreb je bila povabljena tudi godba pehotnega polka iz Maribora, ki pa se pogreba zaradi službenih obveznosti ni udeležila.⁴¹

Wilhelmov grob na ormoškem pokopališču (na hrbtni strani napis Friedau).⁴²

Grofica Irma, vdova z dvema majhnima hčerama, se je po koncu 1. sv. vojne poročila z Guidom Georgevitsem. O tem obvešča svoje bralce tudi časopis Wiener Salonblatt, namreč, da bo prav danes, v soboto, 26. 10. 2018 ob 11. uri, v metropolitanski cerkvi sv. Štefana na Dunaju poroka Irme von Wurmbbrand-Stuppach, rojene von Pongratz, z Guidom Georgevitsem von Appadia.⁴³

Iz istega časopisa lahko med drugim tudi izvemo, da se je leta 1930 grofična Maria, starejša hči grofice Irme, zaročila z gospodom Kasimirjem von Sarkozyem.⁴⁴ Kdaj točno sta Kazimir in njegov starejši brat prišla v Ormož, ni znano. Prav tako ni znano zakaj se Kazimir in Maria/Minka nikoli nista poročila. Ištvan (István Sárközy de Nádasd) se je rodil 6. avgusta 1900, Kazimir (Kázmér Sárközy de Nádasd) pa 22. septembra 1902 v kraju Velence na Madžarskem. Njun oče, István Ferenc János János Jozsef Hippolyt Kasimir Zichy de Zich et Vásonkeö, je bil poročen trikrat. Z ženo Melanie Steiger Daroczi pa je imel sina Ištvana in Kazimirja.⁴⁵

38 18. julij 1915. Op. avtorice.

39 Danes Psihiatrična bolnišnica Ormož. Op. avtorice.

40 Irmin oče Oskar von Pongratz je imel na Hrvaškem (blizu Maruševca) rudnik. Domnevam, da so se ti zaposleni udeležili pogreba. Op. avtorice.

41 Grazer Tagblatt, letnik 25, št. 203, 23. julij 1915, str. 2. [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=gtb&datum=19150723&query=%22Grazer%22+%22Tagblatt%22+%2223.%22+%22juli%22+%221915%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 30. 5. 2019.

42 Iz tipkopisa.

43 Wiener Salonblatt, letnik 49, št. 43, 26. oktober 1918, str. 7, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19181026&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%2226.%22+%22oktober%22+%221918%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

44 Wiener Salonblatt, letnik 61, št. 23, 9. 11. 1930, str. 8, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19301109&seite=9&zoom=33&query=%22Wiener%22%2B%22Salonblatt%22%2B%229.%22%2B%22november%22%2B%221930%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

45 Dostopno na: <https://www.geni.com/people/Istv%C3%A1n-S%C3%A1rk%C3%B6zy-de-N%C3%A1dasd/600000009385956322>, pridobljeno 26. 6. 2019.

Posinovljenec Kazimir. Na hrbtni strani fotografije je letnica 1947.
Last Marije Lab.

Grofovsko družina je rada vabila v goste; poleti 1930 je na obisk v ormoški grad prišla baronica Valerie Mengresen s svojo hčerko Marietto.⁴⁶ Za božič istega leta pa sta gospod Guido in gospa Irma vabila na lov.⁴⁷ Avgusta 1932 sta grofični Maria in Flora obiskali svojo babico Floro⁴⁸ Wurmbrand, roj. von Pongratz, v kraju Pörtschah am Wörthersee (Poreče ob Vrbskem jezeru).⁴⁹

Grofica Irma je takoj po 2. svetovni vojni bila za nekaj časa zaprta v zbirnem taborišču Hrastovec pri Lenartu. To taborišče je delovalo od druge polovice maja do 6. septembra 1945. M. Toš v svojem članku navaja pismo dipl. ing. Martina Mastena, ki opisuje svojo izkušnjo iz tega taborišča. Piše tako: »Zaprli so me nekega večera po končani 2. svetovni vojni in me skupaj z ženo zaprli v sodnijske zapore v Ormožu. Iz Ormoža so naju odpeljali v Hrastovec. V našem transportu so bili tudi ormoška grofica, njen soprog in dva posinovljenca ter še nekaj Ormožancev. Namestili so nas v grad Hrastovec, v sobi poleg mrtvašnice.«⁵⁰

Grofica Irma je umrla 1. januarja 1970. V Tedniku je bila krajša vest »Ormožani so se poslovili od Irme Wurmbrand«. Avtor članka piše, da so v nedeljo, 4. januarja popoldne, Ormožani na zadnji poti pospremili zadnjo lastnico ormoškega gradu – Irmo Wurmbrand-Georgevits. Avtor navaja, da je bila stara 87 let⁵¹ in da je kljub nekdanjemu bogastvu skoraj obubožala in zbolela. Skrbstveni organ občinske skupščine Ormož naj bi ji plačeval negovalko, ki je skrbela za njeno preskrbo. Že nekaj let zapored naj bi bila priklenjena na posteljo. Hčerka iz Münchna se je udeležila pogreba skupaj z drugimi sorodniki. Nadalje avtor piše, da je bila pokojnica velika ljubiteljica umetnosti, zbirateljica umetniških del ter ljubiteljica rož in hortikulture nasploh. O tem pričajo umetnine, ki jih je hranila, in ormoški park, ki je njena dediščina. V žalnem sprevodu naj bi bilo tudi nekaj njenih delavcev. Posmrtno ostanke so shranili v družinsko grobnico, kapelo v ormoškem parku.⁵²

46 Wiener Salonblatt, letnik 61, št. 15, 20. 7. 1930, str. 9, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19300720&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%2220.%22+%22juli%22+%221930%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

47 Wiener Salonblatt, letnik 62, št. 2, 18. 1. 1931, str. 13–14, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19310118&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%221931%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

48 Flora von Wurmbrand-Stuppah rojena von Pongratz (16. 5. 1861–24. 8. 1950), mama grofa Wilhelma.

49 Wiener Salonblatt, letnik 63, št. 18, 28. 8. 1932, str. 3, [online]. Dostopno na: <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=wsb&datum=19320828&query=%22Wiener%22+%22Salonblatt%22+%2228.%22+%22august%22+%221932%22&ref=anno-search>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

50 Marjan Toš: Zbirno taborišče Hrastovec pri Lenartu, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 74/39, številka 3–4, 2003, str. 443.

51 Grofica Irma je bila rojena 21. maja 1886, torej bi bila maja 1970 stara 84 let. Op. avtorice.

52 Ormožani so se poslovili od Irme Wurmbrand, Tednik, leto XXII, št. 1, 8. 1. 1970, str. 14, [online]. Dostopno na: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-MJJOR80R/?euapi=1&query=%27keywords%3dtednik++1970%27&sortDir=ASC&sort=date&pageSize=25>. Pridobljeno 1. 6. 2019.

Spomini Ormožanov na življenje zadnjih ormoških grofov

Rado Kukovec je svoje spomine na ormoško graščino in grofico Irmo leta 1990 tudi zapisal. Tipkopic »Ormoškagospoščina« hrani Ljuba Fišer, ki mi je ljubeznivo posodila zapis, po katerem sem povzela spodnje podatke. Ohranila sem slog in dejstva, ki jih navaja. Ponekod sem dodala opombo, kjer se njegovi podatki razlikujejo od drugih. Piše tako: »Največja nesreča za ormoško gospodo je bila smrt mladega grofa Viljema, ki je padel na ruski fronti v Galiciji. Žalovanje je v tistih časih bilo nepopisno, saj je še živeča priča izpovedala, da je bila grofovsko gospoda med svojo služinčadjo zelo priljubljena. Grofovski so bili tudi zaščitniki revežev, ki so jim nudili stanovanja na svojem marofu. Tako je služinčad o svojih gospodarjih govorila vse lepo in spoštljivo.

Grofica Irma Wurmbrand je bila častna sestra v ormoški bolnici križarskega reda, kjer je negovala ranjene oficirje višjega stanu, da si je lajšala srčne bolečine ob izgubi svojega ljubljenega mladega moža.

Sestre v ormoški bolnišnici, Irma tretja z leve, v drugi vrsti. Last Marije Lab.

Njen drugi mož Guido Georgevits je bil tudi vojni invalid, imel je delno amputirane noge, eno nad gležnjem, na eni nogi pa je bil brez prstov. Poškodbe je utrpel zaradi zmrzali na ruski fronti leta 1917. Po pripovedovanju prič je bil gospod Georgevits do svojih podrejenih zelo strog. Bil je hud sodnik in dober plačnik.

Siromašni kmečki ljudje brez zemlje so od prve svobodne države (Kraljevine Jugoslavije) mnogo pričakovali, dobili pa bore malo. Agrarna reforma ni rešila njihovega problema. Zadnja ormoška

grofica je s to reformo od 578 ha svojega posestva izgubila samo 43 ha zemlje, ki je bila razdeljena. Zanj je bilo usodno leto 1945, ko ji je bilo po novih zakonih odvzeto vse premoženje. Grad je prevzela v upravljanje uprava Državnih posestev Ormož. Grofico so preselili na grajsko pristavo v gozd Koračice, imenovano Novi marof. Gospa grofica je tam pridno gospodarila in gojila zelenjavo. Pridno pa ji je pomagal posinovljenec Casimir. Starejša hčerka Minki je bila zaročena z vnukom svetovno znanega proizvajalca Jackarda iz Francije,⁵³ s katerim sta se leta 1943⁵⁴ smrtno ponesrečila v Opatiji, kjer so imeli svojo hišo. Bila sta brez otrok.

Mlajša hčerka, ki so jo ljubkovalno klicali Florika, pa živi v Münchnu in ima že tri⁵⁵ odrasle otroke.

V mladosti sta kontesi imeli tudi hišno učiteljico Olgo Bratanič. Družbo pa jim je včasih delala tudi gospodična Zdenka, hči odvetnika dr. Bana iz Ormoža.

Zadnja leta je grofica Irma preživela v Kuharičevem stanovanju, zato ker jih je povezovalo prijateljstvo, pa tudi zaradi osamljenosti ni mogla več ostati na Novem marofu in tudi zaradi poslovnih odnosov. Razlog je bil tudi v tem, da je grofica leta 1928 prodala Ludviku in Mariji Kuharič svoja poslopja. Po domače 'Hospital,' ki ga je leta 1573 ustanovil Luka Szekely za 12 siromašnih oseb. Po letu 1928 je gospoščina reveže naselila na marofu.

⁵³ Ta podatek ni preverjen. Op. avtorice.

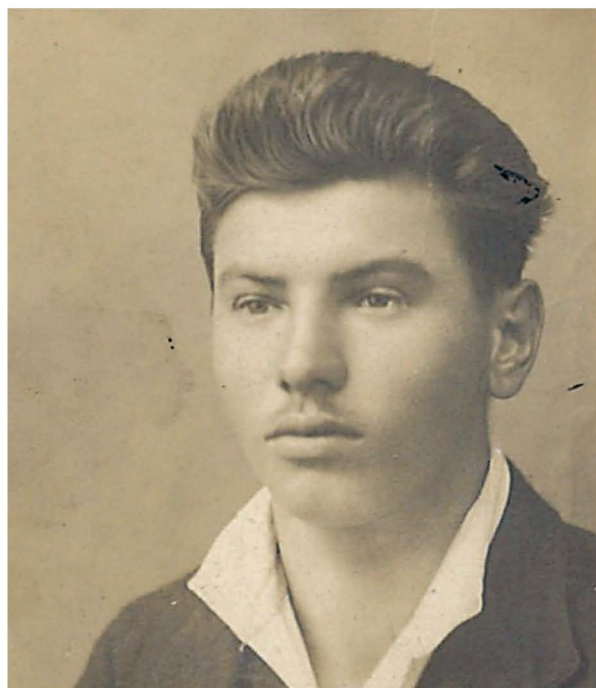
⁵⁴ Dejansko se je ta prometna nesreča zgodila leta 1941. Op. avtorice.

⁵⁵ Po pripovedovanju gospe Hildegard Hergula naj bi Flora imela samo sina Petra. Podatka do objave nisem uspela preveriti.

Tako se je v Ormožu prenehalo grofovstvo in grajska gosposčina. Grad pa še stoji in kljubuje zobu časa in čaka nujne obnove kot kulturni spomenik. Danes v gradu gostujejo nekatere službe Skupščine Ormož, družbenopolitične organizacije in delček zgodovinske muzejske zbirke.«

Nadalje g. Kukovec opisuje, kako so ormoško grajsko gospodo doživljali on in drugi, rojeni po letu 1920.

»V naših mladih časih je bil grad obzidan. Zid je segal od začetka spodnjega dela kolodvorskega hriba in je potekal do grajskega vhoda na mestu, kjer je današnji vhod. Le da so takrat bila tu vrata in čuvajnica, v kateri je bival gospod Mazhold. Od tu je zid potekal po današnjem pločniku bencinske črpalke, Kolaričeve in Horvatove hiše in knjižnice. Tu za knjižnico, med hišo knjižnice⁵⁶ in steklarske delavnice, so še danes vidni ostanki zidu v višini cca. 4 m.⁵⁷ Nato je zid potekal po sedanji Ljutomerski c. do grajske vrtarnije. Grajska vrtarnija, rastlinjak, je bil po 2. sv. vojni porušen, gospodarski del pa spremenjen v stanovanje, v hišo, na kateri je še danes sončna ura iz tistih časov. Zadnji vrtnar te vrtarnije do leta 1948 je bil Mihael Jambrekovič. Pred njim pa so se tu zbirali in menjavali svoje izkušnje vrtnarji iz Opeke, gospod Jakob Kukovec, Anton Žunec in vrtnar grofa Varadyja gospod Slavek Hrnčič.

Grajski vrtnar Slavek Hrnčič je po pripovedovanju Marije Lah dobil od grofov Varadijev posest na Hrvaškem (otok Virje) in si tam postavil hišo ter uredil vrtarnijo. Last Marije Lah.

V tem grofovskem rastlinjaku je bilo mnogo eksotičnih rastlin in tu so se začele gojiti zelenjavne kulture, ki jih preprosti ljudje še niso poznali oz. uporabljali, npr. paprika, paradižnik, melancani in drugo, kar je popestrilo jedilnik grajske kuhinje.

Lovski čuvaj in gozdar je bil gospod Zorjan. Grajska gospoda je imela veliko stanovskih prijateljev in je tudi v svojih loviščih prirejala velike love. Za gonjače so bili fantje in mladeniči iz družin, ki so stanovale na marofu; ta je obsegal preko 100 ha. Tu je bilo tudi lovsko bivališče, pristava, iz prve polovice 19. stoletja, opremljeno z lovskimi trofejami in antičnimi predmeti, ki so jih prinesli v dar lovci iz drugih dežel. Leta 1947 me je v to bivališče povabil gospod Casimir in mi v dar ponujal kitajski gong, vendar ga nisem sprejel.

Irmina starejša bčerka Minksi (Marija). Fotografija je nastala v tridesetih letih, 1941. leta se je smrtno ponesrečila v avtomobilski nesreči v Opatiji. Last Marije Lah.

56 V tej zgradbi, ki je bila zgrajena leta 1920, je danes Ljudska univerza Ormož.

57 Danes se ve, da gre na tem mestu za ostanek (srednjeveškega) mestnega, ne grajskega obzidja. Op. urednice.

Na marofu so stanovali Vrečarjevi, Puklavčevi, Gečevi in Puntigamovi, ki so se tja preselili leta 1931, ko jim je pogorela hiša. Njihova hči Angela je od svojega 14. leta služila na gradu kot sobarica. Nekoč je izjavila, da lahko o grajski gospodi reče samo dobro. Ona je bila spoštljiva do njih, oni pa so njo spoštovali kot dobro delavko in so jo nagrajevali. Bila je kot član družine, samo da ni jedla za isto mizo. Grajska kuharica pa je bila dolga leta Trezika⁵⁸ Golubič. Njen mož Blaž pa je bil »kamerdiner« oz. strežaj. Mlado Treziko so poslali v kuharsko šolo k sestram uršulinkam v Maribor. Strežaj Blaž pa se je svojega poklica izučil pri drugih boljših družinah, družbah in pri drugih grofih. Ob slavnostih, nedeljah ali praznikih in ob obisku gostov, je stregel v livreji (slavnostni obleki).

Zakonca Terezija (po domače Trezika, deklinski priimek Žebela) in Blaž Golubič leta 1940. Drugi ženski sta bili najbrž tudi zaposleni v ormoškem gradu. Last Marije Lah.

Starejši so govorili, da, odkar je v Ormožu električnik, v gradu vedno gori luč. Da grofovski celo noč bedijo, zjutraj gredo spat, opoldan imajo zajtrk, kosilo pa zvečer. Ko sem bil mladenič in sem ponočeval, sem videl v sobanah gradu goreti luč ob vsaki uri.«

Piše tudi, »da je izvedel, kako v gradu igrajo nove igre s kartami – tarok, preferanso⁵⁹ in bridž. Imeli so tudi zabave s svojimi, po stanu enakimi, prijatelji. V eni izmed številnih sob pa so igrali tudi namizni tenis, kar je bila njihova priljubljena igra. Imeli pa so tudi družabne igre in večere, na katerih se je zbirala smetana grajske elite iz sosednjih bližnjih in daljnih grofij.

Imeli so tudi svoje teniško igrišče, kjer je bil pobiralec žogic kasnejši jugoslovanski prvak v tenisu in svetovno znani tenisač Franjo Punčec.«⁶⁰

Kukovec omenja tudi, »da je imela grofovska družina prva v Ormožu osebni avtomobil, ki je bil za leto 1929 velika zanimivost. Avtomobil znamke Tatra so naročili iz Budimpešte. Tudi Otto, sin ormoškega »industrialca« usnjarja Ferdinanda Kralja, si je nabavil osebni avtomobil, da bi bil bliže grajskim kontesam. Pravijo, da se je nadišavil in zahajal na igranje tenisa s kontesami na grajsko igrišče. Vendar pa grofici Irmi ni bil všeč, ker ni bil grofovskega stanu, zato je včasih prihajal naskrivaj.

Na sploh pa je grajska gospoda tudi v času krize po letu 1930 živela razkošno, na »veliki nogi« preko svojih zmogljivosti. Zato so si občasno iz Budimpešte naročili poseben, razkošen vagon in se popeljali v Benetke in Monte Carlo na igranje rulete oz. na francosko riviero na počitnice. Počitnice so sicer imeli vedno. Morali pa so zato menjati okolje, nakupiti oblačila in toaletne potrebščine in zapraviti denar. Zgodilo se je tudi, da so se s potovanja domov vrnili »suhi kot poper.« Zato so se tudi zadolžili in začeli prodajati nepremičnine.

Del parcel je odkupil trgovec Tomaž Kosec, ki je leta 1934 zgradil stanovanjsko hišo s trgovino in s tem posegel v zavarovani prostor grajskega parka. Grofica je prodala tudi vinograd v Litmerku in del gozda Stolenšak,⁶¹ ki ga je odkupil trgovec Avgust Gotwajn iz Ormoža. Grofija je prešla v prisilno upravo in za upravitelja je bil odrejen mladi ekonomist Martin Skoliber iz Pušencev. Grofica je nadalje prodala vinograd Gomilo v obsegu 100 ha, ki ga

58 Trezika oz. Terezija. Op. urednice.

59 Igra s kartami, ki je podobna bridžu. Op. avtorice.

60 Franjo Punčec (25. 11. 1913 – 5. 1. 1985) se je profesionalno ukvarjal s tenisom v letih med 1931 in 1950.

61 Stolenšak je gozd, ki se razprostira od konca vasi Dobrava proti Litmerku. Domačini ga še danes tako imenujejo. Op. urednice.

je odkupil gospod Gustav Ozmec, vinski trgovec iz Ormoža.

Od leta 1960 je bil grad le delno obnovljen in danes⁶² spet kliče po obnovi. V veliki dvorani so že v zidovih razpokline in propada tudi bogata štukatura. Posebne obnove je potreben grajski stolp, v katerem so porušene stopnice. Opeka na strehi grajskega stolpa, v katerem je tudi ročno kovana stolpna ura, pa zamaka. V grajskem stolpu je bil tudi zvon. Ni mi znano, iz kakšnega razloga je na njem nastala razpoklina in kdaj so ga premestili na zvonik »farne« Cerkve sv. Jakoba v Ormožu. Premestili so ga zato, ker je mali zvon manjkal zaradi vojne rekvizicije, ko so vojaške oblasti te male zvonove uporabile za ulivanje topovskih granat.

Omenil bi, da so vsi umrli grajski družinski člani Wurmbandovih od Viljema dalje pokopani v grobnici grajskega parka v Ormožu. Kapelica, grobnica, je bila zgrajena leta 1914⁶³ in je slabo vzdrževana in potrebna popravila.

Novi lastniki, ki so podedovali vse imetje, bi morali imeti toliko pietete do pokojnikov, ki so bili kljub fevdalizmu nosilci kulture in hortikulture, ki jo bodo uživali še naši zanamci, da bi morali najti sredstva za namene vzdrževanja.

Druga anomalija, ki pa se je pripetila po vojni, okoli leta 1960, pa je ta, da so delavci gozdne uprave pustošili po grajskem parku. Posekali so več iglavcev, metasekvoj (listopadni iglavci) in japonskih macesnov. Odgovorni za to so se opravičevali na nevednost sekačev/gozdarjev, misleč, da so drevesa suha. Ob tem pa se je pojavil sum, da je »nekdo« potreboval »žlahtni« les za svoje pohištvo.⁶⁴

Tudi **Hildegard Hergula** je bila precej povezana z grofovsko družino. Kot otrok je preživela veliko časa v gradu. Ker so imeli njeni starši v lasti gostilno in mesnico, je občasno nosila meso tudi v grajsko kuhinjo. Gospa, ki se tega obdobja spominja zelo jasno, je povedala veliko o tem času, a po mojem mnenju sem ji zastavila premalo vprašanj. Pri pogovoru sva sicer preskakovali teme, a zapisala sem jih po vrsti, kot sva se pogovarjali.

»Včasih smo imeli gostilno in mesnico in zato sem pogosto nesla meso v grad, drugače so to delali pomočniki. Graščaki so imeli svojo vrtnarijo in so svoje izdelke oz. pridelke prodajali. Grofica je tudi delala v vrtnariji, predvsem pri rožah. Za ostalo so skrbeli delavci.

Kazimir in Ištvan sta bila sina sestrične grofice Irme. Živeli so malo izven Budimpešte. Njuna starša so ubili Rusi pred njunimi očmi, a uspelo jima je pobegniti, saj jima je bilo vse odvzeto. Prišla sta sem (v ormoški grad) in ostala tukaj. Pomagala sta delati. Kazimir je bil bolj za notranja dela, Ištvan pa je bil drvar, logar in kuhar, bil je zelo nadarjen fant.

Imeli so posest v Koračicah; tam je bil en logar, ki je skrbel za gozdove in gozdno gospodarstvo. Imeli so tudi

*Nagrobna plošča na ptujskem pokopališču pričča, da je Ištvan pokopan na Ptuj. Umrl je 1953. leta.
Foto: Ana Janžekovič.*

62 Danes – mišljen čas njegovega zapisa, torej ok. leta 1990.

63 Glede na podatke, da je dala grofica Irma truplo svojega prvega moža pripeljati julija 1915 v Ormož in ga pokopati na ormoškem pokopališču, se poraja vprašanje, ali je bila leta 1914 ta kapelica v ormoškem parku že zgrajena. Op. avtorice.

64 Rado Kukovec: Ormoška gosposčina, 19. 10. 1990, tipkopis hrani Ljuba Fišer.

65 Op. urednice.

njive, za katere je ta logar skrbel.

Po vojni so bili zaprti v Hrastovcu, ne vem, za kako dolgo. Po vrnitvi so se preselili v Kuharičevo stanovanje. Eno majhno sobico sta imela Kazimir in Ištvan, drugo pa je imela ona. Ištvan je umrl na Ptuju v bolnici. Kazimir je umrl doma.

Družina Wurmbrand je bila iz avstro-ogrske monarhije in v tistem času se je govorilo nemško. V šoli so se učili tudi slovensko in madžarsko, moja babica pa se je naučila nemško, hrvaško in slovensko. Flori je živela v Münchnu, ko ji je umrla mama. Ob obisku v Ormožu je stanovala pri nas. Prosila je mojega moža, naj poišče advokata, da bi pridobila tisto pohištvo, ki je še ostalo v gradu. To si je kasneje odpeljala. Prišla je s sinom, imela je enega sina, Petra. Ko je bila tukaj, je dala urediti kapelico, ker je bila vsa zaraščena in je notri vse zatekalo. Moj mož ji je priskrbel dva zidarja. Vse, kar je bilo notri, vse sakralne slike in sakralni predmeti, je izginilo. Enkrat mi je Flori pisala za božič. Zahvalila se je, ker je dobila vsaj nekaj pohištva svoje mame za spomin. »Le kje je zdaj to?» se je večkrat spraševala sogovornica.

Takoj po vojni so bili v gradu Bolgari, nato partizani in nato so bila tam stanovanja. Grad so prezidavali in naredili pravo razvalino. Kasneje pa so to vseeno popravili.

En trakt nad glavnim vhodom je imela sestra gospoda Georgevitsa, baronica Turkovič.⁶⁶ Ona je prosila moje starše, naj me dajo njej v skrb kot nadomestno hčerko. Bila sem stara okrog 6 ali 7 let. Kazala mi je oblačila in pomagala sem ji pri oblačenju. Vedno mi je dajala sladkarije, največkrat čokolado. Imela je lepe bluže, kombineže in čipkaste hlačke, kar je bila takrat velika redkost. Jestli so ji nosili v sobo, včasih pa je jedla z grofico in njeno družino. Leta 1944 je odšla v vilo na Bledu. Od tam so jo zaprli v lager in nismo je več videli.

Ob strani v jedilnici je bil lift, s katerim so povlekli hrano v jedilnico. Tam je bil Blaž (Golubič), ki jim je serviral hrano. Bil je tudi neke vrste »bodyguard«. Jedli so enostavne, a dobre jedi. Velikokrat je bil fižol, pa špinača. Vedno pa je moralo biti meso, včasih govedina, včasih teletina. Najraje so imeli sveža telečja jetra. Ko smo imeli v mesnici kolone, smo še topla jetra nesli v grajsko kuhinjo, da so jih pripravili. Imeli so tudi veliko peciva, to pa je moralo biti vedno na voljo.

Osebe je plačeval Blaž, grofica mu je dala denar, on pa jih je vse izplačal. Bil je pomembna oseba, a je bil zelo dostopen človek.

Grofica je bila že od malega vzgojena, da je bila malo »hoh«. Bila pa je kljub temu zelo dostopna in spoštljiva oseba. Bila je priljubljena tudi pri delavcih.

Graščino je dobila od svojih staršev za poročno darilo. Veliko ljudi je bilo zaposlenih; tu je bil stari marof, pa vrtnarija in grad. Služabniki so živeli v tistem delu, ki je sedaj porušen. Tam sta živela tudi Blaž in Trezika. Jaz sem rada hodila v grad, tam sem preživela veliko časa. Včasih sem dobila kakšna oblačila, predvsem spodnje perilo. Imeli so pralnico, kjer so včasih zamenjali oblačila grofice Irme in baronice Turkovič. Ko si je baronica pospravljala oblačila, je to opazila in rekla: »Das gehört mir nicht.«⁶⁷ In jaz sem morala odnesti to grofici.

Tam, kjer so poslikave, je bil salon, in v njem je bila velika miza z marmornato ploščo. V času, ko so bili v gradu zaprti otroci, so jo prinesli na dvorišče in na njej delili hrano otrokom. Otroci so spali na slami po sobah in hodili »v kote na stran«. To je bilo grozno, tega si danes ne moremo več zamisliti.

Poleg salona je bila knjižnica. Ko so prišli Bolgari, so zmetali knjige na dvorišče in vse zakurili. To so bile lepe usnjene knjige. Veliko škode so naredili.

66 Predvidevam, da ima gospa Hergula v mislih sestro Mario Matildo Joanne Judit Georgievits de Apadia, rojeno leta 1886.

67 To ni moje. Op. avtorice.

Grofica je imela prostore na južni strani gradu. V pritličju je bila lovska soba (tam, kjer je potem bil vojni oddelek), bila je lepo urejena, imela je usnjeno garnituro, dragocene slike in rogovje, še od Wurmbranda. Kdo ve, kaj se je s tem vsem zgodilo?

Na levi, zahodni strani gradu so bile razne sobe za goste, bil je mali salon, jedilnica in spalnice.

Gospod Guido je bil vojni invalid, največ časa je preživel na starem marofu (v Koračicah) na posestvu, bil je strasten ribič. Ker je bil generalmajor v 1. sv. vojni, se je navlekel komande. Drugače pa je bil fini gospod. Po prvi sv. vojni je bilo zelo hudo, veliko vojakov se ni vrnilo in žene so ostale same z otroki. Zgrajenih je bilo veliko cest, železnic, mostov in prehodov – ogromno dela je bilo vložnega. Vojaki so morali takoj začeti delati, ko so se vrnili z vojske.

Včasih sem šla z njimi na marof. On je vozil kočijo, jaz pa sem z grofico sedela zadaj. Z grofico sva se pogovarjali o tem, kako mi je všeč na gradu, kako so mi všeč konji, take bolj otroške zadeve.

Seveda so bile v gradu kače, to je res. Še jaz sem jim nastavljala mleko. Špajza je bila na severni strani, a je imela veliko okno, ki je bilo odprto na južno stran. Tja so prišle kače pit mleko. Ni jih nosila po rokah ali kaj takega, so pa ji bile všeč.

Imeli so tudi psičke, ena se je imenovala Ema in je velikokrat prišla h grofici. Imeli so tudi veliko konjev, večinoma so bili delovni konji. Imeli so tudi štiri jahalne konje, Gidran in Adolf sta se imenovala dva, za druga dva sem pa pozabila. Velikokrat sem ju cartala in jahala. Gospod Guido me je dal na konja in me gnal v krogu. Grofica ni jahala konja, nikoli je nisem videla, so se pa veliko vozili s kočijo, po navadi na stari marof.

Enkrat, ko je grofica že umrla, sem bila v gradu Maruševci in tam je bila njena soba še vedno urejena kot v njeni mladosti.«

Marija (Marica) Ivanuša je tako pripovedovala: »Moja teta Terezija Golubič je bila glavna kuharica v gradu. Za kuharico se je učila tudi v Berlinu, tja jo je poslala grofica. Terezija in njen mož Blaž sta živela v gradu.

V Godenincih so grofje imeli stari marof, kamor so hodili loviti. Tam je bil moj dedek Matija Piberčnik oskrbnik. Moji stari starši so živeli na posestvu in skrbeli zanj. Ko je prišla grofovsko družina, jim je babica kuhala domače jedi. Dedek je imel v oskrbi konje, da jih je lahko odpeljal v Ormož.

Okoli leta 1953 sem bila na počitnicah pri babici v Godenincih, babica je takrat kuhala za grofovsko družino, ko so bili tam.

Hrvatice so prišle delat na vrt, jedle so koruzni kruh in »gris«, ki so si ga prinesle s sabo. Spomnim se, da so na vrtu bile gladiole, maline, solata. Grofica nam ni dovolila jesti jagod, v zameno pa nam je dala čokolado.

Grofica je bila dobra ženska, bila je prijazna. Ker je bila že starejša, je hodila sklonjena, imela je osivelo glavo. Grofica je imela veliko lepega nakita. Rada je imela kače, ki jih je hranila.

Terezija v Berlinu, kjer se je učila za kuharico. Last Marije Lah.

Družina Piberčnik 1941. leta. Last Marije Lah.

Guido Georgevits je delal vabe za ribolov, kar je bilo natančno delo. Georgevitz je bil bolj samosvoj, ni imel veliko stikov z drugimi, govoril je madžarsko in nemško.

Za časa 2. sv. vojne je grofica pobegnila na Hrvaško – verjetno v Maruševac. V gradu oziroma v grajski pristavi so za časa 2. sv. vojne bili partizani.

Oblast jim je po vojni uredila Kuharičevo stanovanje, ker so jim vzeli grad. V stanovanju je imela tri pse – to je bilo okrog 1950. leta – bilo je trisobno stanovanje, v vsako sobo se je šlo s hodnika, pa velika miza je bila notri. Malčka (Amalija Skoliber) jim je kuhala kosila, moja teta Terezija pa jim je kuhala večerje. Kazimir je prišel k Tereziji prosit, naj jim kuha. Grofica je najraje jedla snežene kepe (schneeknokrli), to je sneg iz beljkov, kuhan v mleku, v katerem je vanilija in sladkor. To je sladica.

Spomnim se, da je na grofičinem pogrebu bilo zelo mrzlo. Hči Flora ji je prinesla dva venca plastičnih rož (prve plastične rože, ki jih pomnim), narcise in irise.«

Irmina družina je bila velika ljubiteljica psov, o čemer priča prenekatera fotografija. Terezika Golubič s psičkom Dickijem, 6. junij 1943 na fotografiji levo. Desno je Blaž Golubič s psičkom Mikijem leta 1941. Foto Hossian. Last Marije Lah.

|Grajski delavki s psičkom. Foto Hossian. Last Marije Lab.

|Irmin psiček, morda Ema, Dicki ali Miki ... Last Marije Lab.

Frida Lukner ima grofico Irmo prav tako v zelo lepem spominu. »Živelimo na Lenti, pa so nam Nemci vse uničili. Aprila 1945 so nas odpeljali v Hrastovec (tudi veliko drugih Ormožanov). Jaz sem bila stara okrog šest mesecev. Tam je bila tudi grofica Irma, ki si je kuhala čaj. Ostanek čajnega filtra je dala moji mami, da je še

meni skuhala čaj. S tem je preprečila, da bi dobila grižo, in tako sem preživela.

Imela me je rada, s staro mamo sta bili dobri prijateljici. V Ormožu smo potem bili sosedi. Mama ji je v zahvalo nosila zelenjavo in sadje.

Bila je zelo prijazna ženska, govorila je nemško. Imela je lepotično piko na levem licu. Imela je lepe prstane in nakit. Strastno je kadila, Kazimir tudi. Nosila je siv plašč. Kazimir jo je vedno spremljal, poleti ji je nosil dežnik, da ji je delal senco. Lepo se je oblačila. Imela je temne oči, v starosti je postala zgrbljena, imela je starostne pege.

Guido je težko hodil. V sobici v Kuharičevih štalah (hlevih) je delal muhe za ribarjenje, otroci so ga hodili gledat. Guido je bil strasten lovec in ribič. Bolj bogati ormoški lovci so hodili z njim na lov v Godenince. Tudi grofica je hodila z njimi loviti. Loviti so hodili čez vikend, imeli so skupne večerje. S kočijami so se vozili na lov. Hodili pa so tudi h grofu Varadyju na Hrvaško.

Tam v gradu, kjer so sedaj orgle (v drugem nadstropju), je bilo shranjeno njeno pohištvo in slike. Hči Flora je prišla s sinom Petrom po pohištvo.

Slišala sem, da je danes grobnica prazna, da je nečakinja vse pokojne odpeljala.

Kazimir je imel še brata; v Slovenijo sta prišla kot begunca. Grofica ju je posinovila. Mislim, da je Ištvan umrl pred Kazimirjem.

Ljudje so imeli »rešpekt« pred njo, ker je bila grofica.«

Lidija Ruška in Meta Puklavec

Meta Puklavec je odraščala v Ormožu, Lidija Ruška se je v Ormož preselila leta 1961. Meta je takole pripovedovala: »Imela je spondilozo, to pomeni, da je imela omehčano hrbetnico in se je »puklasto« držala. Bila je grbasta, majhna in imela je sive lase. Vedno je bila lepo oblečena. Živelimo precej izolirano, z drugimi se niso preveč družili.«

Lidijini spomini so takšni: »Peter Lesjak je bil njen frizer, hodila je k njemu v salon ali pa je on šel k njej. V salonu po navadi ni govorila. Spomnim se njenih diamantnih prstanov.

Ko je še živela v gradu, je imela veliko osebja. Ena služkinja je bila zadolžena, da je vsako jutro počistila vse klopce v parku. Grofica je rada hodila na sprehod po parku, tudi po tem, ko ni več živela v gradu. Umrla je pozimi in spomnim se, da je bila skoz park, tam pri vinski kleti, očiščena pot do grobnice, da so jo lahko tam pokopali. Ko je prišla hči Flora po pohištvo, so selili slike, tapiserije in pohištvo iz gradu – cel vagon avtov je prišel po te stvari.

Njena starejša hčerka je bila obdolžena vohunstva.«

Svjedočba

kojom se polovčuje, da je bila gospojica Irma Visket u vlastelinskoj kuhinji kao naučnica i posle praktično zaposlena od 1/II 1936 do 15/III 1938.

Pokazivala od prvog prijemenja da se mnogo ranima na kuhinjsko gospodarstvo i pokazala ni praktičnom poslu – vrlo lijepo uspjela.

Vrijetna je u kuhinji I. i II razreda što je na najveće zadovoljstvo izvršavala.

Moralno ponašanje njuj bilo odlično.

Uplućaju ako bi se htela sa svojim iskustvom služiti svoj svaki parti. Kući, naj bolje njuj preporučavamo.

Ostari u našeg vlastelinskog grada na svoj vlastiti račun jer se čeli priključiti k svojoj roditeljskoj kući.

Maruševca, 15/3. 1938.

OTRANA VLASTELINSTVA
Oskara pl. Pongratza
MARUŠEVEV

[Priporočilo Oskarja von Pongratza. Last Ljubinke Debeljak.

specialitete, česar mi nismo poznali. Jedli so tudi polže. Že v Maruševcu so delale tudi sladoled. Včasih se jim je tudi kaj ponesrečilo, a so vedno nekako uspeli rešiti vse, da je bila hrana okusna in primerna za na mizo. Vesela sem, da me je teta naučila veliko stvari, kako okusno skuhati.

Spomnim se, da so z vozovi vozili led v klet, dobili so ga pozimi na Dravi. Tam, kjer je sedaj hotel, so imeli ledenico, kjer so ga shranjevali. Verjetno so ga lahko uporabljali vse do poletja.

Grofica je bila dobra ženska in je imela srce za reveže. Ker je vedela, da sorodniki moje tete živijo v pomanjkanju (med vojno), je vedno dovolila, da je teta vzela hrano in jo v košarah za lignit prešvercala na drugo stran Drave. Takrat so premog spravljali preko Drave v košarah na žičnici, ki je bila speljana preko reke.

Oskar von Pongratz, oče grofice Irme, je bil tudi dober človek, bil je dober gospodar in vsi so ga spoštovali. Po vojni so mu vse vzeli⁶⁸ in ostal je čisto brez vsega. Vendar ni hotel oditi od tam. Kmalu zatem je umrl, ne vem pa, če

68 Kammermädchen, Kammerzofe – iz nemščine, pomeni spletična. Spletična je bila služabnica za osebno strežbo plemkinji. Op. avtorice.

69 Oscar von Pongratz je umrl 21. 9. 1945.

Družina Ljubinke Debeljak izvira iz Maruševca in gospa mi je tako pripovedovala:

»Moja teta Irma Visket je živela v Maruševcu in je šla v tamkajšnji grad delat k družini Pongratz, da se je izučila za kuharico. V bližnjem kraju Ladanje je imel Oskar von Pongratz rudnik lignita, kjer je bil moj dedek delovodja.

Teta Irma je v gradu Maruševca delala od leta 1936 do leta 1938, kjer se je izučila dunajske kuhinje. Nato je na priporočilo Oskarja Pongratza prišla delat v grad Ormož h grofici Irmi, kjer se je izučila madžarske kuhinje.

V tistem času so bile tri kuharice v gradu – moja teta Irma, Alojzija Zorjan in Trezika Golubič. Teta je živela v gradu in je imela naziv Kammerzofa⁶⁸ in je zato bila v bolj osebni stiku z grofico. Verjetno sta se posvetovali tudi o jedilniku. Ko so dobili obiske, so morali pravilno postaviti in pripraviti mizo. Veliko se je dalo na ceremonije. Na gradu so kuhali same

je pokopan v grobnici v parku.

Ko je grofica živela v Kuharičevem stanovanju, sta se z mojo teto Irmo večkrat srečali in vedno sta se pozdravili. Grofica je bila spoštljiva do moje tete. Spomnim se, da je bila vedno urejena, imela je veliko prstanov in urejeno frizuro. Imela pa je tak kadilski, moški glas.

Naš dedek, gospod Havlas in Guido Georgevits so skupaj hodili na ribičijo. Georgevits je bil strasten ribič, po Ormožu se je veliko vozil s kolesom. Havlasovi pa so jim v grad vozili hrano. Pa tudi drugače so se družili.

Ne vem pa, kdaj točno sta v Ormož prišla brata Kazimir in Ištvan.⁷⁰ Verjetno enkrat v tridesetih.«

*Grofičina kuharica Trezika Golubič in Mimica Puklavec, prav tako zaposlena pri grofici, 1935. leta.
Last Marije Lab.*

Na hrbitni strani fotografije preberemo: Trezika in Blaž Golubič, Pepika (Jožefa) in Micika? v ormoškem parku, avgust 1938. Foto Elsa. Last Marije Lab.

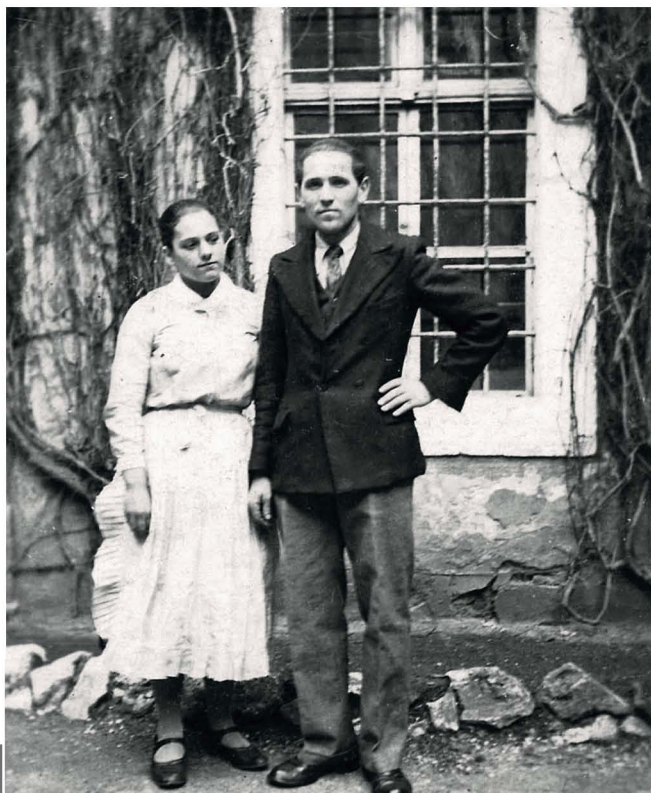

Trezika Vrečar s sobaricami (Stubenmädchen) v ormoškem grajskem parku leta 1941. Last Marije Lab.

⁷⁰ Ištvan Sarkozy, rojen leta 1900, umrl leta 1953, pokopan na starem pokopališču na Ptujju.

*Dekleta, ki so tako ali drugače skrbela za udobje grofičine družine v ormoškem parku.
Foto Elsa. Last Marije Lah.*

*Micika (priimek neznan) in Blaž Golubič na grajskem dvorišču v Ormožu leta 1937.
Foto Aljo Huber, Ljutomer. Last Marije Lah.*

Frančka Breznik je bila vajenka pri Havlasu približno od 1965. leta dalje. Takole je pripovedovala:

»Še vedno se je živo spomnim, kako je izgledala. Grofica Irma je bila drobna ženska, vedno je imela frizuro »nazaj«, po obrazu pa je imela močne pege – govorili so, da je to zaradi pudra. Nosila je dolga krila, vedno je bila elegantna in urejena. Imela je veliko nakita. Bila je prijetna ženska.

K Havlasu je hodila za večje praznike, kot sta božič in velika noč, drugače pa ji je Kazimir nosil domov kosila v posodah. Takrat ko je prišla v gostilno, smo mi to vedeli vnaprej. Počistili smo babičino sobo, tako se je reklo tisti boljši sobi za posebne goste, da se je vse svetilo. Ko je prišla, je jedla tisto, kar je bilo na dnevnem meniju. Ni bila izbirčna, vse je rada jedla. Redno je plačevala za hrano.

Govorila je nemško, vendar je bila z nami bolj redkobesedna. Tudi Kazimir je bil bolj redkobeseden, je pa govoril nekaj malega tudi slovensko. Eno roko je imel suho, negibno, tako ob sebi jo je držal.

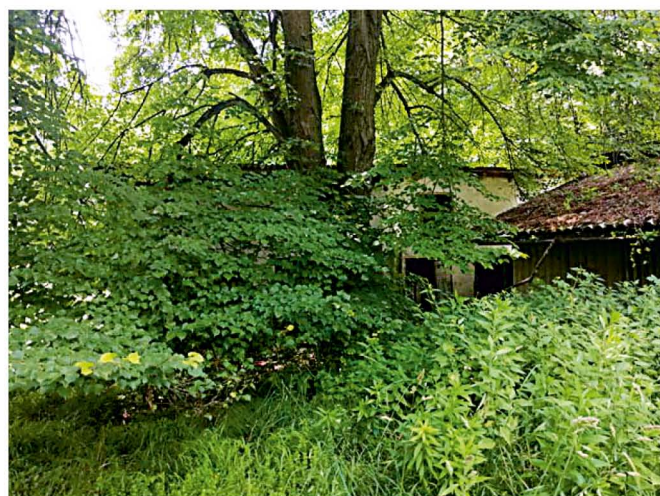
Spomnim se, da je prišel v Ormož tudi njen vnuk, takrat je bil v srednjih letih. Mislim, da je bil iz Nemčije.«

Marija Petran živi v Središču ob Dravi in je kot mladenka hodila delat na Novi marof, v (lovsko) hišo oz. na posestvo na Grabah pri Godenincih. Spomni se tega:

»V Ormožu je grofica že živela v Kuharičevem stanovanju, v gradu pa je bilo še veliko pohištva in porcelan. Tri dekleta smo redno hodila v grad čistit in brisat prah. Pohištvo je bilo veliko in temno, na eni mizi je bila velika porcelanasta skleda. Na Kuharičevem je imela eno sobo, ki je »gledala« proti gostilni Maček.

Tu na marofu sem ji pomagala na vrtu in velikokrat mi je rekla: 'Ova puci pridna.' Govorila je napol hrvaško. Prišle smo zjutraj in se razporedile po vrtu. Delale smo vsak dan. Med dvanajsto in eno uro smo bile proste za kosilo. Nekateri so šle domov, druge pa so si prinesle malico s sabo. Delale so Katika Horvat, Micika, Alojzija Veldin, Irena. Ko je bila na posestvu grofica, so hodile delat tudi Hrvatice, ki so tu spale. Drugače pa so delale domačinke. Na vrtu je bilo največ rož, večinoma narcise, gladiole in neke posebne suhe rože. Narcis je bilo šest različnih vrst. To so bile cele grede rož, ki jih je en moški vozil s kamionom nekam v Avstrijo. Tržila je tudi čebulice. Na vrtu je rasla tudi rdeča pesa, ki pa so jo sejali bolj pozno, da je bila drobna. Naprej od vrta so bili še travniki in njive. Gojili

so tudi koruzo. Na posestvu pa so imeli še krave, kokoši in malega konja, ki je vozil samo lepšo kočijo. Bil je take lepe temnordeče barve. Po gozdu so bile lepe poti, ob robu gozda pa so bili ribniki in mlake, da smo lahko zalivale rože. Na sredi dvorišča je bila velika lipa, na vrtu za hišo pa sta bila dva gabra, ki sta tako zarasla skupaj, da so bili pod njimi miza in stoli, kjer je lahko počivala. V tej hiši je imela eno veliko sobo na zadnji strani. Ven je prišla komaj okoli dvanajste ure, bila je zelo urejena in našminkana. Zaradi pudra ni imela lepe kože. Nosila je tudi nakit. Bila je tudi zelo prijazna do delavk, dajala jim je dobro plačilo. Do nje smo čutili »rešpekt«. Kazimir pa je bil kot neki nadzornik oz. vodja del.«

Posestvo s bišo v Godenincih.

Grajski delavci, ki so delali na grofičnem vrtu. Last Marije Lah.

Alojzija Rotar, doma iz Obreža je na marof nosila mleko. Priklicala sem ji te spomine:

»Vsako soboto sem na posestvo nesla dve kanti mleka, da je Kazimir posnel dol sladko smetano, nato pa sem mleko nesla nazaj domov. Spomnim se velikega vrta in modrih gladiol. Takrat je na posestvu bil lovec in upravitelj gozda gospod Vesenjak. V Ormožu je takrat imel tovornjak že Jaka Horvat in verjetno je on hodil na posestvo po rože in jih vozil za prodajo.

Enkrat so prišli sem na marof in je grofica ustrelila našega mačka. Naš ata je pisal grofu (Guidu), da je grofica ubila »liebtinga« otrok. Grof mu je odpisal, da si lahko napravi drva za odškodnino.

Nekoč pa ju je taksist Štef pripeljal do nas – on jih je večkrat pripeljal k nam, nato pa prišel po njih – da sta šla na posestvo. Zvečer sta prišla spet do naše hiše in čakala na taksista, ki pa ni prišel. Mi smo prišli pozno zvečer domov z dela in smo videli, da grofica in Kazimir sedita za kuhinjsko mizo in čakata. Pa je moja mama rekla, da bosta pripravila sobo in naj prespita pri nas. Grofica se je drugo jutro zbudila in je vprašala mojo mamo, kaj imamo v postelji. Moja mama je zaskrbljeno vprašala, če kaj ni bilo v redu. Pa ji je grofica odgovorila, da je bila postelja tako

mehka in topla, da je takoj zaspala. Mama se je z veseljem pohvalila, da je notri perje, zato je tako mehko. Po moje pa je bila grofica zelo prijazna in dostopna ženska.«

Anica Golob iz Središča ob Dravi je tudi poznala gospo grofico in je tako pripovedovala:

»Jaz sem hodila v ormoški grad k Treziki Golubič, ki je bila tam kuharica. Skupaj z mojo sestro sta morali iti v Berlin delat, zato sem jo poznala in hodila v grad. Ko sem bila tam, grofice nisem nikoli videla. Videla sem jo kasneje, ko je živela v Kuharičevem stanovanju. Ko smo šli v nedeljo zjutraj od maše, je z okna gledala dol na nas.

Po vojni so jim vse vzeli in takrat bi morala priti na Novi marof, ampak grofica ni hotela tja, zato je ostala v Ormožu. Na marof pa je prišel Išti (Ištvan), ki je tu živel. Kazimir in Ištvan sta bila begunca z Madžarske in ju je grofica vzela k sebi.

Ko so živeli v Kuharičevem, je grof hodil k mojemu očetu, ki je bil nadzornik za ribičijo – preverjal je, da ne bi kdo na črno lovil rib in je o tem poročal. Z očetom sta bila kolega, pogovarjala pa sta se v slovenščini. Grof je mojemu očetu večkrat rekel, da bodo še vse posestvo dobili nazaj.

Moj mož je bil gonjač – »trejbač« na lovu. Enkrat so se s kočijo odpeljali na jago. Ko so začeli, je Kazimir obstrelil grofičinega psa in jaga je bila takoj končana. Grofica je imela malo puško kalibra 20.

Bila je dobra do svojih delavcev. Kuharici Alojziji Zorjan je kupila poročno obleko. Ta kuharica mi je enkrat pravila, da je morala vsak dan grofičnim psom kuhati koruzne žgance.«

Štefka Hartman (mama Manice Hartman) z Dobrave je tudi povedala nekaj svojih spominov.

»Terezija Hartman je bila teta mojega moža Franca Hartmana in je delala kot perica v ormoškem gradu pri zadnji lastnici ormoškega gradu Irmu Wurmbrand. Skupaj z njo je prala tudi perica iz okolice Pušencev Lujzika (Lojzka) Zorjan. V grad je hodila Terezija prat še kot »diklina«, ok. 1930. leta; ko je spoznala Matija Antonoviča, se je omožila in ni več hodila tja delat. Pralo se je vse na »riplanko«, najbrž z vodo iz grajskega vodnjaka. Milo so delali sami iz »lagenštajna«.

Tudi **Viljem Vesenjak** iz Maribora (roj. 1953) je ob obisku ormoškega gradu avgusta 2019 dodal nekaj novih podatkov o ljudeh, ki so bili blizu grofovski družini. Viljemova pradedek in prababica, kot tudi dedek in babica, sta dobro poznala Irmino družino, saj so zanjo delali. Podatke sta zbrala Viljemov oče in Viljem, v publikaciji pa sem jih zapisala urednica pričujoče publikacije.

»Viljemova pradedek in prababica Alojz (Alois) Vesenjak in žena Marija (dekliški priimek Ritonja) sta takoj po poroki živela na naslovu Grabe 40 v Središču ob Dravi, nakar sta se preselila na Stari Marof (obsegal je stanovanjsko in gospodarsko poslopje), ki je bil v lasti ormoške grofice. Od Središča je bil oddaljen približno tri do štiri kilometre, od najbližjega naselja Godeninci pa cca tri km. Na Starem Marofu so imeli v najemu posestvo, ki je ležalo med gozdovi in bilo prav tako grofovsko last. Alojz je tam opravljal službo logarja vse do vojne. Družina je obdelovala veliko zemlje, redili so pet krav in deset svinj. Imeli so tudi služkinjo Terezijo (Treziko) in gluhonemega hlapca, ki je pasel krave. Lakote niso poznali, saj je bilo vsega dovolj, mesa, mleka, jajc in kokoši. Največkrat so bili na mizi koruzni žganci z mlekom. Alojz je kot logar (gozdar) večje znal ravnati s puško, žena Marija pa je bila skrbna gospodinja in mati.

V zakonu se jima je rodilo kar devet otrok (Viljem, Stanko, Maksimilijan, Franjica, Josef, Marija, Alojz, Franc Jakob in Janko). Sin Franc Jakob je bil poročen s Slavico (dekliški priimek Trstenjak) in je prav tako opravljal poklic gozdarja. Med drugo svetovno vojno je bil vpoklican v nemško vojsko, kjer je na bojišču v Romuniji umrl. Žena Slavica je večkrat hodila pomagat njegovim staršem na Stari Marof. Slavici sta ostala v lepem spominu tudi njena svakinja Marija (Miija), poročena Breznik, in tast Alojz, ki je svoje vnuke ob slovesu vedno prekrižal (blagoslovil). Alojz je umrl 25. 3. 1948. Pravili so, da je bil oster kot nož in dober kot kruh. Po njegovi smrti je žena Marija odšla s Starega Marofa, nekaj časa je živela pri hčerki Mariji (Miji), še najraje pa pri sinovi ženi Slavici. Rada je zahajala v gozd in tam jokala za umrlim možem; pogosto je imela navado reči »vsak zna svoje«. Pokopana sta na pokopališču v Središču ob Dravi.

Zakonca: Alojz Vesenjake (roj. 1871) in Marija Vesenjake (roj. Ritonja, 1879. leta).

Marija Vesenjake (roj. Ritonja, 1879. leta) in pravnuk Viljem Vesenjake (roj. 1953).

Kot omenjeno, sta imela Alojz in Marija tudi sina Viljema (roj. 1900, poročen z Marijo Kukovec), in Maksimilijana (roj. 1904, poročen z Marijo Kralj); oba sta se izučila za mlinarja. Maksimilijan in Marija sta bila zaposlena pri grofici Irmi Wurmbbrand, Maksimilijan kot gozdarski pristav (nižji oskrbnik), Marija kot kuharica v ormoškem gradu. Marija se je tudi veliko družila z obema groficičinima hčerama, Minki in Flori, saj so bile približno enake starosti. Z njima je večkrat potovala npr. na Dunaj in poleti na morje. Tudi v njunem zakonu se jima je rodilo kar devet otrok. Prvega so imenovali (Viljem/Vilko/Florijan, roj. 1928); v krstnem listu ima tri imena Viljem Maks Florijan, saj je bila njegova krstna botra Flora Wurmbbrand. Drugi otroci so bili Vera, Ilijana (Ila), Alojz, Ivan, Božica, Anica, Maksimiljan in Stanko. Zakonca sta kupila hišo z mlinom v naselju Beretinec pri Varaždinu; njuna posest je obsegala tudi vinograd.«

Zakonca: Maksimijan Vesenjak (roj. 1904) in Marija Vesenjak (roj. Kralj, 1906. leta).

Maksimijan Vesenjak (roj. 1904) in sin Vilko Vesenjak (roj. 1928),
z vnukoma Viljemom (roj. 1953) in Borutom (roj. 1954, Viljemov brat).

Kraljevina Jugoslavija	Izpis	Škofija Lavantinska.
Regnum		<u>Diocesis Lavantina.</u>
Stev. 542		
Mun.		
R O J S T N I I N K R S T N I L I S T TESTIMONIUM N ATIVITATIS ET BAPTISMI		
Izpisek iz rojstne in krstne knjige župnije sv. Jakoba, ap. v Ormožu		
abstractus e libro natorum et baptizatorum parochiae		
Zvezek	stran	štev. 18
tomus	pagina	num.
Leto, mesec, dan	Mojstva	risočdevetstoosem in
annus, mensis, dies	nativitatis	1928 dvajsetega
	Krsta	17. apr.
	baptismi	1928 19. aprila
Kraj rojstev (ulica, hišna stev.)		Mardek ste. 28.
Locus natiuitatis		
Ime otrokovo		Viljem
Nomen infantis		
Zakonski (a), nezakonski(a), sin, hči		zakonski sin
Legitimus(a), illegitimus(a), filius, filia		
Vera		rimsko - katoliška
Religio		
Ime, priimek, poklic, pristojnost	matere	Marija roj. Kralj
Nome, cognomen, conditio, indigenatus	patris	Vesenja/Maks, goddarski prišta
		prištajen v občini Podvinci P.
Ime, priimek, poklic, bivalište botrov		Flora wurmbrand grofica Ormož
Nomen, cognomen, conditio, domicilium		
pátrinatorum		
Arstitali		Reksen Ciril, župnik
Matrionars		
Spomba o sv. birmi, poroki itd.		
Ednotatis confirmationis, Populationis etc.		
V dokaz resničnosti lastnoročni podpis in uradni pečat:		
in quorum fidei subscriptio manu prois et sigillum officii:		
župnijski urad		
ex officio parochiali v Ormožu, dne 26 avgusta 1939.		
M. P.		
Mestni župnijski urad Ormož		
L. r. podpis nečitljiv		

17. okt. 19
K. Florjanec

Viljemu Maksu Florjanu je bila krstna botra Flora Wurmbrand.

O tem, kako so na Kuharičevem dvorišču izdelovali muhe za muharjenje, izvemo tudi iz pripovedovanja **Marije Elizabete Pšak**, ki se je o tem pogovarjala z **Marijo Lah** iz Ormoža.

Na Kuharičevem dvorišču za današnjo avtobusno postajo je na koncu njihovega gospodarskega poslopja bila majhna delavnica gospoda Guida Georgevitsa. Delavnica je bila polna polic, založenih s škatlami različnih velikosti, ki so bile zložene zelo natančno, saj je bil gospod glede tega zelo natančen. Tu je s pomočjo Marije E. Pšak in tudi drugih žensk izdeloval muhe za muharjenje. V majhen primež si je nastavil trnek, potem pa ga okrasil z različnim perjem bodisi pava, petelina, fazana, in tudi z dlakami zajčjih ušes. To vse si nato pričvrstil oz. ovil s svileno nitko zgornjega roba najlonk. Delo je bilo zelo natančno, skorajda filigransko. Muhe so nato prodali, dostikrat tudi v tujino, v Nemčijo, Švico in drugam... Z delom je gospod Georgevits še nekaj dodatno zaslužil k sicer skromni preživnini, saj so od tistih, ki so jim po vojni vse odvzeli, dobili bore malo.

Vladimir Trop, sicer domačin, ki živi danes v Kamniku, je pripovedoval:

»Zadnje ormoške grofice Marie Irme Wurmbrand-Stuppach se spomnim iz časa svojega otroštva tudi jaz, saj sem bil med tisto mladino, ki je redno zahajala na obisk k Božu Kuhariču. Božo je stanoval v istem traktu hiše (sedanja Vrazova ulica), v katerem je njegova mati – trgovka Marija Kuharič – ponudila streho nad glavo tudi grofici, njenemu možu Guidu Georgevitsu in posinovljencu Casimirju von Sarkozy-Georgevitsu ter njegovemu bratu Ištvanu po tistem, ko niso več mogli bivati v gradu. Bolje se spomnim grofice in gospoda Casimirja. Ne glede na to, da sta sama doživela kruto izkušnjo zaplembe nepremičnin, a hkrati bila deležna sočutnega razumevanja večine prebivalcev, sta delovala precej vzvišeno in hladno in v njunem odnosu do drugih ljudi ni bilo zaznati kakšne prijaznosti in topline. Do neke mere je to tudi razumljivo, saj tudi pred tem med grajsko gospodo in drugimi (podaniki) ni bilo drugače. Romantične podobe grofov in groficih, princev in princes so bile stvarnost le za njih, za druge pa so to bile lahko le idealizirane podobe iz sanj. Kot so izpričali že nekateri drugi domačini, je namreč ormoška grofovsko družina pred drugo svetovno vojno živela v izobilju bogastva svojih številnih nepremičnin, na posestih so za njih delali drugi, ko so oni zajemali življenje z veliko žlico – in po svetu veselo zapravljali tisto, kar so podedovali. Živeli so v svojem svetu – od stvarnosti in ljudi okrog njih odtujeno življenje. Za kakšno posebno izobrazbo in sposobnost za preživetje jim ni bilo treba skrbeti, pa tudi prilagajati drugim se jim ni bilo treba. To jih je teplo po drugi svetovni vojni, ko je nova oblast s svojimi revolucionarnimi ukrepi grobo posegla v njihova življenja predvsem s tem, da jih je razlastnila; kljub vsemu pa jim je dovolila obdržati umetniške slike, zlatnino, srebrnino in nakit ter večino dragocenega pohištva iz gradu (tako da ravno brez vsega le niso ostali). Tudi po izgubi gradu se svojih navad in privilegiranega načina življenja iz preteklosti niso odrekli, tako da ni čudno, da so živeli iz leta v leto slabše in težje. A takrat je v pomanjkanju živela večina prebivalcev Ormoža in okolice, ki pa niso vstajali šele okrog poldneva in se predajali brezdelju. Preostalo premoženje je počasi kopnelo tudi zato, ker je grofica po vojni plačevala drage odvetniške storitve z umetninami in različnimi kosi dragocenega pohištva. Lahko sicer sočustvujemo z njeno usodo (kar smo izkazali tudi z množično udeležbo na pogrebu), a resnično ne vem, kaj dobrega in pomembnega naj bi ona osebno naredila za ta kraj in ljudi. V spominu mi zato ostaja kot nič kaj ljudska, niti topla ali vsaj prijazna (niti do otrok) stara gospa, prej vzvišena in domišljava. Vse do smrti so namesto njih delali in jim stregli drugi. Čeprav je skoraj vse življenje živela v Ormožu, se v 62 letih ni naučila slovenskega jezika! V luči tega bolečega dejstva to, da »ni bila (ravno navdušena) za Nemce«, ne šteje ravno kaj dosti, saj tudi za Slovence oz. nad njimi ni bila prav navdušena, saj bi jim sicer izkazala vsaj minimalno spoštovanje s tem, da bi z njimi spregovorila v našem maternem jeziku. Ostaja tudi odprto vprašanje – zakaj (kdaj in za koliko časa) so jo po vojni zaprli v grad Hrastovec, kje sta bila takrat Guido in Casimir, pa Ištvan ...«

Povzetek

V prispevku sem opisala in osvetlila nova dejstva o življenju grofa Wilhelma na fronti in njegovi smrti v Galiciji. Iz pisem je razvidno, po katerih poljskih krajih se je premikal skupaj s svojimi sovojaki in kako je bil pogumen in celo drzen, saj ga niti hudi glavoboli niso odvrnili od aktivnega sodelovanja v vojaških bojih. Umri je kmalu na začetku vojne in njegovi sovojaki so ga pokopali na pokopališču blizu mesta Grybów. Iz časopisnih člankov sem pridobila tudi podatek, da je grofica Irma dala prepeljati njegove posmrtne ostanke v Ormož in ga pokopala na ormoškem pokopališču.

Zraven tega sem se pogovarjala z več domačini, ki se na tak ali drugačen način še spominjajo grofice Irme. Zapisala sem njihove zgodbe, saj nam pomembno dopolnjujejo drobce življenjske zgodbe grofice Irme in njenih najbližjih. Vsem sogovornikom, ki so z mano delili svoje spomine, se iskreno zahvaljujem za njihov čas in gostoljubje, iskrena zahvala tudi Manici Hartman, ki mi ji omogočila vpogled v tipkopis gospoda Ernsta Gundaccarja von Wurmblanda-Stuppacha in mi pomagala pri prevodu in iskanju gradiva, urejanju in pregledu vsebine prispevka ter skeniranju in obdelavi slikovnega gradiva v zaključeno celoto.

Ključne besede

grof Wilhem von Wurmbland-Stuppach, fronta na Galiciji, grofica Irma, spomini

Pisni viri

Marjan Toš: Zbirno taborišče Hrastovec pri Lenartu, Časopis za zgodovino in narodopisje, letnik 74/39, številka 3–4, leto 2003.

Tipkopisi pisem grofa Wilhelma von Wurmblanda-Stuppacha, barona Boynburga, generala Otta Berndta, poveljnika Alfreda Broscha Edler von Fohraheima, majorja Gustava Hayda von Haydegga, komandanta Wagnerja, grofa Ferdinanda Trauttmannsdorffa, grofa Resseguerja in majorja Franza Neusserja. Originalni tipkopis hrani Ernst Gundaccar von Wurmbland-Stuppach.

Rado Kukovec: Ormoška gosposčina, 19. 10. 1990, tipkopis hrani Ljuba Fišer.

Časopisni članki s spleta

Wiener Salonblatt, letnik 37, št. 30, sobota, 28. julij 1906.

Wiener Salonblatt, letnik 39, št. 7, sobota, 15. februar 1908.

Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 1, 1. januar 1915.

Wiener Salonblatt, letnik 46, št. 12, 20. marec 1915.

Grazer Tageblatt, letnik 25, št. 203, 23. julij 1915.

Wiener Salonblatt, letnik 49, št. 43, 26. oktober 1918.

Wiener Salonblatt, letnik 61, št. 23, 9. november 1930.

Wiener Salonblatt, letnik 61, št. 15, 20. julij 1930.

Wiener Salonblatt, letnik 62, št. 2, 18. januar 1931.

Wiener Salonblatt, letnik 63, št. 18, 28. avgust 1932.

Tednik, Ormožani so se poslovili od Irme Wurmbland, leto XXII, št. 1, 8. januar 1970.

Spletni vir

<https://www.geni.com/people/Istv%C3%A1n-S%C3%A1rk%C3%B6zy-deN%C3%A1dasd/600000009385956322>

Ustni viri

Frančka Breznik

Ljubinka Debeljak

Hildegard Hergula

Marija Ivanuša

Frida Lukner

Marija Petran

Meta Puklavec

Alojzija Rotar

Lidija Ruška

Anica Golob

Vladimir Trop

Štefka Hartman

Viljem Vesenjak